

**ՆԱՆՈՒՆ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԼՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԼՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ Ո Ւ Մ Ը**

**ՆՏ ՄԱՐԳՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՆԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՆՏ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 51-ՐԴ ՆՈՂՎԱԾԻ 4-ՐԴ ՄԱՍԻ ԵՎ 54-ՐԴ ՆՈՂՎԱԾԻ
5-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԼՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՆԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

23 ապրիլի 2013թ.

Նայաստանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով.
Գ. Նարոյությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուզյանի,
Ա. Խաչատրյանի, Վ. Նովիանիսյանի, Ն. Նազարյանի (զեկուցող), Ա. Պեպրոսյանի,
Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝

դիմողի՝ ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի ներկայացուցիչներ՝ ՆՏ
մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի աշխատակիցներ Ա. Վարդուան-
յանի, Ս. Յուզբաշյանի,

գործով որպես պարասխանող կողմ ներգրավված՝ ՆՏ Ազգային ժողովի պաշ-
տոնական ներկայացուցիչներ՝ ՆՏ Ազգային ժողովի աշխատակազմի իրավաբա-
նական վարչության իրավական փորձաքննության բաժնի գլխավոր մասնագետ
Ս. Նամբարձումյանի, նույն բաժնի առաջարար մասնագետ Ն. Սարգսյանի,

համաձայն Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրության 100-րդ հոդ-
վածի 1-ին կետի, 101-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետի, «Սահմանադրական դատա-
րանի մասին» ՆՏ օրենքի 25, 38 եւ 68-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «ՆՏ մարդու իրավունքների
պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ ՆՏ քրեական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 4-րդ մասի

եւ 54-րդ հոդվածի 5-րդ մասի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը ՆՆ մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ 11.10.2012թ. ՆՆ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Սահմանադրական դատարանն իր՝ 26.02.2013թ. ՄԴԱՌ-12 աշխատակարգային որոշմամբ սույն գործի քննությանը որպես փորձագետ է ներգրավել ԵՊՆ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր Ա. Գաբրույանին՝ առաջարկելով նրան սահմանադրական դատարանին փրամադրել ՆՆ քրեական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 4-րդ մասի եւ 54-րդ հոդվածի 5-րդ մասի դրույթների վերաբերյալ փորձագիտական եզրակացություն: Միաժամանակ, ՆՆ արդարադատության նախարարությունից պահանջվել է գրավոր հիմնավորումներ՝ սույն գործով վիճարկվող իր ավակարգավորումների վերաբերյալ:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի ներկայացուցիչների բացատրությունները, ՆՆ արդարադատության նախարարության ներկայացրած հիմնավորումները, գործով ներգրավված փորձագետի եզրակացությունը, ինչպես նաեւ Նայաստանի Նանրապետության քրեական օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Նայաստանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Յ**.

1. Նայաստանի Նանրապետության քրեական օրենսգիրքը Նայաստանի Նանրապետության Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2003 թվականի ապրիլի 18-ին, Նայաստանի Նանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2003 թվականի ապրիլի 29-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2003 թվականի օգոստոսի 1-ից:

ՆՆ քրեական օրենսգրքի՝ «Տուգանքը» վերաբերյալ 51-րդ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է.

«4. Տուգանքը վճարելու անհնարինության դեպքում դատարանը տուգանքը կամ տուգանքի չվճարված մասը փոխարինում է հանրային աշխատանքներով՝ հանրային աշխատանքների հինգ ժամը նվազագույն աշխատավարձի դիմաց: Եթե տուգանքը կամ տուգանքի չվճարված մասը հանրային աշխատանքներով փոխարինելու համար կատարված հաշվարկի արդյունքում ստացվում է պակաս, քան երկու հարյուր յոթանասուն ժամը, ապա նշանակվում է երկու հարյուր յոթանասուն ժամ, իսկ եթե այն գերազանցում է երկու հազար երկու հարյուր ժամը, ապա նշանակվում է երկու հազար երկու հարյուր ժամ»:

Վերոհիշյալ հոդվածը գործող խմբագրությամբ շարադրվել է 26.06.2006թ. ՆՕ-119-Ն օրենքի 3-րդ հոդվածի համաձայն:

Օրենսգրքի՝ «Նանրային աշխատանքները» վերաբառությամբ 54-րդ հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է.

«5. Նանրային աշխատանքները կատարելուց չարամտորեն խուսափելու դեպքում հանրային աշխատանքների չկրած մասը դատարանը փոխարինում է կալանքով կամ որոշակի ժամկետով ազատազրկմամբ՝ կալանքի կամ որոշակի ժամկետով ազատազրկման մեկ օրը հաշվարկելով հանրային աշխատանքների երեք ժամվա դիմաց»:

ՆՏ քրեական օրենսգրքի հիշյալ հոդվածը 01.07.2004թ. ՆՕ-97-Ն օրենքի 6-րդ հոդվածի համաձայն ենթարկվել է փոփոխությունների, իսկ 26.06.2006թ. ՆՕ-119-Ն 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ 1-ից 3-րդ մասերը շարադրվել են նոր խմբագրությամբ, իսկ 5-րդ մասում կատարվել է փոփոխություն:

2. Դիմող կողմը գտնում է, որ օրենսգրքի վերոհիշյալ դրույթները չեն համապատասխանում ՆՏ Սահմանադրությանը՝ հետևյալ հիմնավորումներով:

Տիմք ընդունելով ՆՏ քրեական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածը՝ դիմող կողմը փաստում է, որ այդ նորմը սահմանում է պարտի պեսակները, հաշվի առնելով դրանց համեմատական ծանրության չափանիշը՝ ավելի մեղմ պարտից դեպի ավելի խիստը, ըստ որի՝ փուզանքն ամենամեղմ պարտաբեասակն է, որին հաջորդում են որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելը, հանրային աշխատանքները եւ այլն: Նանրային աշխատանքը պարտիների համակարգում իր զբաղեցրած տեղով եւ ներգործությամբ ավելի խիստ պարտաբեասակ է, քան փուզանքը, քանի որ սահմանափակում է դատապարտյալի ազատությունը:

Վկայակոչելով նաեւ օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 1-ին մասը՝ դիմող կողմը փաստում է, որ հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ պետք է նշանակվի արդարացի պարտի, որը որոշվում է ՆՏ քրեական օրենսգրքի Նախուկ մասի համապատասխան հոդվածի սահմաններում՝ հաշվի առնելով օրենսգրքի ընդհանուր մասի դրույթները: Ըստ դիմող կողմի՝ հիշյալ նորմը պարտադրում է դուրս չգալ օրենսգրքի հարուկ մասի հոդվածի սանկցիայի սահմաններից: Մինչդեռ 66-րդ եւ 67-րդ հոդվածների համաձայն՝ «դատարանին կարող է իրավունք վերապահվել դուրս գալ Նախուկ մասով սահմանված կոնկրետ հանցակազմի համար նա-

խափարտված պարթի սահմաններից նշանակելով ավելի խիստ պարիժ, քան համապարասխան հողվածի առավելագույն պարթարեսակը, բայց միայն հանցագործությունների եւ դարավճիռների համակցության դեպքերում»:

Տիմք ընդունելով Սահմանադրության 22-րդ հողվածի 3-րդ մասը՝ դիմողը գրնում է նաեւ, որ ՏՏ քրեական օրենսգրքի Նարուկ մասում նշված հանցակազմի համար նախարեսված րուգանքից ավելի ծանր պարթի րեսակի նշանակումը՝ «դարաքննության հարակ երաշխիքների բացակայության պարճառով» կարող է առաջացնել ՏՏ Սահմանադրությանը եւ ՄԻԵԿ-ի համապարասխան հողվածներին անհամապարասխանության խնդիր:

Բացի դրանից, ՏՏ քրեական օրենսգրքի 51-րդ հողվածի 4-րդ մասի ուսումնասիրությունից դիմող կողմը եգրակացնում է, որ առկա չէ հարակ րարբերակում րուգանք վճարելու անհնարիւնության եւ վճարումից չարամրորեն խուսափելու միջեւ: Դիմողը գրնում է, որ րուգանքը հանրային աշխարանքով, իսկ վերջինս կալանքով փոխարինելու իրավակարգավորումը պերք է րարբերակում նախարեսի րուգանքի վճարման անհնարիւնության եւ դրանից չարամրորեն խուսափելու դեպքերի միջեւ, որի պայմաններում միայն պարթի կարարումը չի հանգեցնի մարդու իրավունքների խախրման:

Սահմանադրական դարարան ներկայացրած իր լրացուցիչ բացարություններում դիմող կողմը պնդում է դիմումում վիճարկվող իրավադրությունների վերաբերյալ արրահայրած իր րեսակերը:

3. Պարասխանող կողմը գրնում է, որ ՏՏ քրեական օրենսգրքի վիճարկվող դրություները չեն հակասում Սահմանադրությանը, մասնավորապես, ըստ միջազգային իրավական պրակրիկայի, ինչպես նաեւ գործող օրենսդրության վերլուծության՝ պարասխանողը հանգել է այն եգրակացությանը, որ դիմումում առաջադրված հարցի շրջանակներում գործում է «...չկա պարիժ առանց այդ մասին օրենքում նշված լինելու» սկզբունքը: Ըստ պարասխանող կողմի՝ խնդիրը կարող է ծագել այն դեպքում, երբ հանցանքը կարարվել է գործող քրեական օրենքի գործողության ժամանակ, իսկ դարավճիռը կայացնելու ժամանակ գործողության մեջ է եղել մեկ այլ քրեական օրենք:

Վիճարկվող նորմերի՝ Սահմանադրությանը համապարասխանությունը պարասխանող կողմը փասարկում է նաեւ այն հիմնավորմամբ, համաճայն որի՝ «հանցագործության կարարման ժամանակ ... դարարանի կողմից կայացված

որոշումներից առաջ եւ դրա կայացման ժամանակ, գործող քրեական օրենքով (ՏՏ քրեական օրենսգրքով) պարտի նշանակման նման կարգ եւ պարտի նման փեսակ սահմանված է եղել: Ընդ որում, քրեական օրենք ասելով՝ պետք է հասկանալ ամբողջ քրեական օրենսգիրքը, եւ ոչ թե միայն դրա Նախուկ մասը»:

Անդրադառնալով փուզանքը հանրային աշխատանքներով փոխարինելու, որպես առավել խիստ պարտի կիրառելու անթույլատրելիության խնդրին՝ պարասխանող կողմը նշում է, որ երկու պարտավարականները կազմում են պարտի համակարգի ազարագրկման հետ չկապված պարտիների խումբը եւ մեկը մյուսով փոխարինելիս օրենքով նախատեսված է հաշվարկի որոշակի կարգ, որի նպարակը համամասնությունն ապահովելն է, բացի դրանից, փուզանքի չափը որոշելիս դարարանը հաշվի է առնում դարարարվողի գույքային դրությունը, եւ եթե առկա է փուզանքը վճարելու անհնարինություն, ապա այն կարող է փոխարինվել այլ պարտավարակով, «... թեկուզ իր բնույթով ավելի խիստ՝ հանրային աշխատանքով»:

Նակառակ դեպքում, ինչպես եզրակացնում է պարասխանողը, «... կառաջանան կոռուպցիոն ռիսկեր՝ կփուզանվեն, փուզանքի վճարումը կհեարաձգեն կամ կարարաժամկետն եւ այդ կերպ կխուսափեն պարասխանարվությունից ու պարտից»:

Սահմանադրական դարարան ներկայացրած իր լրացուցիչ բացարրությունում պարասխանող կողմը միաժամանակ գրնում է, որ «...փուզանքը կամ փուզանքի չվճարված մասը հանրային աշխատանքներով փոխարինելիս կիրառվող հաշվարկի մեխանիզմը չի ապահովում երկու պարտավարակների համամասնությունն այն դեպքում, երբ հաշվարկի արդյունքում սարացվում է պակաս, քան օրենքով սահմանված նվազագույն երկու հարյուր յոթանասուն ժամը ... մինչդեռ օրենքը, փաստորեն հնարավորություն չարավով նշանակելու օրենքով սահմանված նվազագույն ժամկետից պակաս ժամկետով հանրային աշխատանքներ, վարթարացնում է փուզանքը վճարելու հնարավորություն չունեցող անձի վիճակը»:

Նանրային աշխատանքները կալանքով կամ որոշակի ժամկետով ազարագրկմամբ փոխարինելը, երբ դարարարարյալը չարամտորեն խուսափում է այդ աշխատանքները կարարելուց, պարասխանող կողմը գնահարում է իրավաչափ եւ եզրակացնում, որ «... հանրային աշխատանքները կալանքով կամ որոշակի ժամկետով ազարագրկմամբ փոխարինելիս կիրառվող հակազդեցության միջոցն իր խարությանբ կարող է նաեւ գերազանցել մինչ այդ նշանակված պարտին»:

4. Սույն գործով վիճարկվող նորմերի սահմանադրականությունը ՏՏ սահ-

մանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում գնահատել.

- քրեական պատասխանատվության անխուսափելիության եւ անհատականացման սկզբունքների իրավաչափ կիրառումն ապահովելու տեսանկյունից,

- պատժատեսակը փոխարինելու ինստիտուտի սահմանադրաիրավական բովանդակությանը համապատասխանության եւ իրավունքի գերակայության երաշխավորման տեսանկյունից,

- խնդրո առարկա իրավակարգավորման վերաբերյալ միջազգային փորձի համակողմանի ուսումնասիրման եւ գնահատման տեսանկյունից:

Վիճարկվող նորմերի սահմանադրականությունը գնահատելիս հիմք են ընդունվում «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68-րդ հոդվածի 7-րդ մասի պահանջները, ի թիվս այլնի, մասնավորապես, պարզելու մարդու եւ քաղաքացու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքների ու ազատությունների ապահովման եւ պաշտպանության, ազատ իրականացման անհրաժեշտությունը, դրանց սահմանափակումների թույլատրելիությունը, Սահմանադրության անմիջական գործողության ապահովման անհրաժեշտությունը:

Ելնելով դիմող կողմի հարցադրումներից եւ արված եզրահանգումներից՝ սահմանադրական դատարանը կարելու է համարում վիճարկվող նորմերով նախատեսված իրավակարգավորումների սահմանադրաիրավական բովանդակությունը բացահայտել նաեւ ՀՀ քրեական օրենսգրքում այդ նորմերի հետ համակարգային առումով փոխկապակցված այլ նորմերի համադրված վերլուծության արդյունքում:

5. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 51-րդ եւ 54-րդ հոդվածների՝ սույն գործով վիճարկվող նորմերն ուղղակիորեն ամրագրում են ազատագրվման հետ չկապված պարիժների՝ փուզանքի եւ հանրային աշխատանքների կիրառման կարգի ու պայմանների տարրերը, մասնավորապես՝ կապված որոշակի կոնկրետ իրավապայմանների առկայության դեպքում դատարանի կողմից այդ պատժատեսակները հանցագործության կատարման մեջ մեղավոր ճանաչված անձանց նկատմամբ հարկադրանքի այլ կոնկրետ միջոցներով փոխարինելու, այսինքն՝ պատժատեսակը փոխարինելու ինստիտուտի կիրառման կարգի ու պայմանների հետ:

Տուգանքի եւ հանրային աշխատանքների՝ որպես ազատությունից զրկելու հետ չկապված պարիժների կատարման կարգն ու պայմանները նախատեսված են ՀՀ քրեակարարողական օրենսգրքի 24-ից 26-րդ եւ 32-ից 35-րդ հոդվածներով, որոնց առնչությունները վիճարկվող իրավակարգավորումների հետ՝ սահմանադրաիրա-

վական առումով, դուրս են սույն գործի քննության առարկայի շրջանակներից:

Սույն գործով վիճարկվող եւ ՏՏ քրեական օրենսգրքի համապարասխան այլ նորմերի ընդհանուր իրավական բովանդակությունից բխում է, որ փուզանքը դարապարտյալի գույքային իրավունքները սահմանափակող, անզգուշությամբ կամ շահադիպական նպատակներով եւ դիտարկությամբ կատարված հանցավոր արարքի մեջ մեղավոր անձանց նկատմամբ կիրառվող պարժապետակ է: Այն դրամական փուժանք է, որը նշանակվում է ոչ մեծ եւ միջին ծանրության հանցանքների համար ՏՏ քրեական օրենսգրքի Տարուկ մասում նախատեսված դեպքերում եւ սահմաններում՝ պարիժ նշանակելու պահին ՏՏ օրենքով սահմանված նվազագույն աշխատավարձի երեսնապարիկից հազարապարիկի չափով:

ՏՏ քրեական օրենսգրքի ընդհանուր եւ հատուկ մասերի համապարասխան հոդվածների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ փուզանքի չափը փարբերակված է: Այն որոշվում է դարարանի կողմից՝ հաշվի առնելով կատարված հանցագործության ծանրությունը եւ դարապարտյալի գույքային դրությունը (վասպակի չափը, ընդամենի աստիճանականությունը եւ այլն): Տուգանքը կարող է նշանակվել միայն որպես հիմնական պարիժ, ինչպես նաեւ ՏՏ քրեական օրենսգրքի 64-րդ եւ 77-րդ հոդվածներում նախատեսված դեպքերում:

Նանրային աշխատանքները դարարանի կողմից նշանակված, իրավասու մարմնի կողմից որոշված վայրում չվարձափրվող, դարապարտյալի կողմից հանրության համար օգտակար աշխատանքների կատարումն է: Այն որպես հիմնական պարիժ կարող է նշանակվել ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործություններ կատարած, առավելագույնը երկու փարի ժամկետով ազատազրկման դարապարտված անձանց նկատմամբ, որպես ազատազրկմանն այլ-ընդրանքային պարժապետակ՝ ուժի մեջ մտած դարավճիռն ի կատար ածելու կարգադրությունն սրանալուց հետո՝ քսանօրյա ժամկետում՝ դարապարտյալի գրավոր դիմումի հիման վրա, ինչպես նաեւ որպես փուզանքին փոխարինող պարժապետակ՝ օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 4-րդ մասում նախատեսված կարգով:

Այսպիսով, սահմանադրական դարարանն արձանագրում է, որ ինչպես փուզանքը, այնպես էլ հանրային աշխատանքները, ՏՏ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի բնորոշմամբ, **պեփական հարկադրանքի (իրավական պարասխանափովության) միջոցներ** են, որոնք պեփության անունից նշանակվում են հանցավոր արարքի համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ եւ արարահայրվում են այդ անձին իրավունքներից ու ազատություններից օրենքով նախա-

տեսված կարգով գրկմամբ կամ դրանց սահմանափակմամբ, հետեւաբար՝ բխում են ՏՏ Սահմանադրության 83.5-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նախանշված իրավակարգավորման անհրաժեշտությունից: Այդ միջոցները, ի թիվս օրենքով նախատեսված հարկադրանքի այլ միջոցների, կիրառվելով իրավասու դատարանի որոշմամբ, հետապնդում են հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների, պատվի եւ բարի համբավի պաշտպանության նպատակներ, հետեւաբար՝ իրավաչափ են, միտված են սահմանադրական կարգի հիմունքների եւ օրինականության պահպանմանը:

Անդրադառնալով փուզանքն ու հանրային աշխատանքներն այլ պատժատեսակներով փոխարինելու ինստիտուտի սահմանադրաիրավական բովանդակությանը՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ այն իրենից սահմանադրական եւ իրավունքի այլ ճյուղերի (քրեական, քրեադատավարական, քրեակարարողական) նորմերի համակարգված ամբողջություն է, որը կոչված է օրենքով որոշված դեպքերում ու կարգով պատժի կատարման շրջանակներում ապահովելու հանցանքի կատարման մեջ մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ դատական ակտով նշանակված պատժի փոխարինումը մեկ այլ՝ օրենքով նախատեսված համապատասխան պատժով: Ըստ սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումների բովանդակության՝ պատժի փոխարինման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է այնպիսի հանգամանքների (իրավապայմանների) առկայությամբ, որպիսիք խոչընդոտում են նախկինում նշանակված պատժի կատարմանը:

Մասնավորապես, ըստ վերոհիշյալ իրավակարգավորման՝ փուզանքը (կամ փուզանքի չվճարված մասը) օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 3-րդ եւ 4-րդ մասերում նախանշված որոշակի իրավապայմանների առկայությամբ փոխարինվում է հանրային աշխատանքներով **նախ**, երբ **դատապարտվողն ի վիճակի չէ անհապաղ եւ ամբողջությամբ վճարելու նշանակված փուզանքը**: Այսինքն՝ օրենսդիրը նկատի է ունեցել, մասնավորապես, դատապարտյալի անձնական կամ նյութական ոչ բարենպաստ վիճակը: Այդ դեպքում դատարանը նրա համար վճարման ժամկետ է սահմանում առավելագույնը մեկ փարի ժամկետը կամ թույլատրում է փուզանքը մաս առ մաս վճարել նույն ժամկետում, եւ սահմանում է վճարման ժամանակացույց՝ որոշելով յուրաքանչյուր անգամ վճարման ենթակա գումարի չափը (այսինքն՝ պատիժ կրելու հարցում, ըստ օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ձեւակերպման, սահման-

վում է արտոնություն): Երբ դադարապարտյալը վճարման ժամանակացույցով սահմանված պարտավորությունների կատարումը (արտոնությունից օգտվելու հնարավորությունը) խախտում է, դադարան այդ դեպքում է փուզանքը կամ դրա չվճարված մասը փոխարինում հանրային աշխատանքներով: Ընդ որում, օրենսդիրը **կարևորել է հիշյալ պարտավորությունների (իրավապայմանի) խախտման եւ ոչ թե՛ դրանց չկատարման դրդապատճառների փաստը:** Փաստորեն, արվյալ դեպքում, օրենքով նախատեսված իրավակարգավորման «բարենպաստ» (արտոնյալ) իրավական ռեժիմը դադարապարտյալի կողմից խախտվելուն իրավաչափորեն հաջորդում են իրավական, համեմատաբար, անբարենպաստ հետեւանքներ:

Երկրորդ իրավապայմանը (օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 4-րդ մաս), համաձայն որի՝ փուզանքը փոխարինվում է հանրային աշխատանքներով, **փուզանքը վճարելու անհնարինությունն է:** Եւ չնայած օրենսդիրը չի հստակեցրել «անհնարինության» դրսևտորումները (այն հստակ չէ նաեւ ՏՏ քրեակարարողական օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի 1-ին մասում), այնուհանդերձ, դրա ներքո կարող են դասվել փաստական այնպիսի հանգամանքներ, որպիսիք նախանշված չեն օրենսգրքի քննարկվող հոդվածի 3-րդ մասում: Միաժամանակ, ակնհայտ է, որ «անհնարինություն» եզրույթը չի կարող ներառել «դիտարկություն» կամ «չարամիտ խուսափում» եզրույթները: ՏՏ քրեական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 4-րդ մասի իրավակարգավորման բովանդակությունից բխում է, որ իրավասու դադարանի մեկնաբանման խնդիրն է որոշելու, թե այս կամ այն փաստական հանգամանքը խոչընդո՞տ է դադարապարտյալի կողմից փուզանքի վճարման համար, թե՛ ոչ: Որպես այդպիսիք կարող են լինել ինչպես օբյեկտիվ, այնպես էլ սուբյեկտիվ գործոններով պայմանավորված հանգամանքներ:

Սահմանադրական դադարանը կարելու է համարում արձանագրել, որ օրենսգրքի վերոհիշյալ 51-րդ հոդվածում (3-րդ եւ 4-րդ մասեր) նախանշված երկու խումբ իրավապայմանների առկայությունը հանգեցնում է **իրավական միեւնույն հետեւանքի՝** փուզանքի հանրային աշխատանքներով փոխարինմանը (պարտավորության փոխարինմանը): Այդպիսով օրենսդիրը նպատակ է հետապնդել ապահովել դադարանի կողմից նշանակված պարտի կատարումը, իրացնել պարտի նպատակները՝ սոցիալական արդարության վերականգնումը, հանցանք կատարած անձի ուղղումը եւ հանցագործությունների կանխումը:

Սահմանադրական դադարանը միաժամանակ արձանագրում է, որ օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 4-րդ մասի վերոհիշյալ իրավակարգավորման շրջանակներում փուզանքը վճարելու «անհնարինության» իրավական բովանդակության բացակա-

յությունն իրավակիրառական պրակտիկայում կարող է հանգեցնել փարակերպ մեկնաբանման: Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ վերջինս ՆՏ քրեական օրենսգրքում բացահայտված չի եղել նաև վիճարկվող իրավակարգավորման նախորդ՝ փոփոխված շարադրանքում: Մասնավորապես, փարբերակված չեն փուզանք վճարելու անհնարինության եւ փուզանքը չվճարելու (վճարումից խուսափելու) հնարավոր հանգամանքները: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ պարտավորության փոխարինման (փուզանքը՝ հանրային աշխատանքներով) ինստիտուտի կիրառումն ինքնին հեփապնդում է իրավաչափ նպատակ, սակայն այն պահանջում է նաև փարբերակված մոփեցում՝ ելնելով փոխարինման դրդապարճառներից: Ներելաբար, օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 4-րդ մասի իրավակարգավորման շրջանակներում փուզանքի վճարումից խուսափելու հնարավոր հանգամանքները չնախատեսելը կարող է գործնականում սահմանադրականության խնդիր առաջացնել:

Բացի դրանից, կարելուովում է նաև պարիժը (փվյալ դեպքում՝ փուզանքը) մեկ այլ պարժով (փվյալ դեպքում՝ հանրային աշխատանքներով) փոխարինելու համաչափության խնդիրը՝ կապված վիճարկվող իրավակարգավորմամբ փուզանքը կամ փուզանքի չվճարված մասը հանրային աշխատանքով փոխարինելու համար նախատեսված հաշվարկի կիրառման հեփ: Վեճի առարկա դրույթի համաճայն՝ «...Եթե փուզանքը կամ փուզանքի չվճարված մասը հանրային աշխատանքներով փոխարինելու համար կատարված հաշվարկի արդյունքում սփացվում է պակաս, քան երկու հարյուր յոթանասուն ժամը, ապա նշանակվում է երկու հարյուր յոթանասուն ժամ, իսկ եթե այն գերազանցում է երկու հազար երկու հարյուր ժամը, ապա նշանակվում է երկու հազար երկու հարյուր ժամ»: Բացի դրանից, վերոհիշյալ իրավակարգավորման շրջանակներում օրենսդիրն սկզբունքորեն ընդհանրապես չի անդրադարձել փուզանք վճարելուց չարամփորեն (կամ դիփավորության այլ դրսետորումներով) խուսափելու պայմաններում այն առավել խիստ պարժով փոխարինելու ինստիտուտի կիրառման անհրաժեշտության խնդիրն, ինչն առկա է ՆՏ քրեական օրենսգրքի 54-րդ հոդվածի՝ սույն գործով վիճարկվող մասում: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ինչպես հանրային աշխատանքներից, այնպես էլ փուզանքից, որպես ազատագրկման հեփ չկապված պարտավորությանից, խուսափելը հասարակական վրանգավորության միտնույն ասփիճանի փեսանկյունից օրենսդիր մարմնից պահանջում է իրավական համարժեք գնահատական, հերելաբար՝ նաև համապարասխան իրավակարգավորում այն սկզբունքով, որպեսզի հաշվի առնվեն դատապարտյալի կողմից ոչ միայն փուզանք վճարելու պարտականության չկատարման (անհնարինության), այլև

դրանից խուսափելու հանցավոր դրսևորումները:

ՆՏ քրեական օրենսգրքի 4-րդ եւ 10-րդ հոդվածների համաձայն՝ արդարությունը քրեաիրավական հարաբերությունների կարգավորման (քրեաիրավական ներգործության) հիմնական սկզբունքներից է, որի դրսևորումներից է այն, որ պարիժը եւ քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցները պեպք է համապատասխանեն հանցանքի ծանրությանը, դա կատարելու հանգամանքներին, հանցավորի անձնավորությանը, անհրաժեշտ եւ բավարար լինեն նրան ուղղելու եւ նոր հանցագործությունները կանխելու համար: Այս համարեքսպում միայն վիճարկվող իրավակարգավորումը կարող է գնահատվել իրավաչափ՝ երբ պահպանվել է հետապնդվող նպատակի եւ դրան հասնելու իրավական միջոցների համարժեքության սկզբունքը:

Անդրադառնալով ՆՏ քրեական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 4-րդ մասի նորմայի կարգավորման իրավաչափության (համաչափության) խնդրին՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ երբ առկա չէ դատապարտյալի կողմից պարիժը կրելուց խուսափելու օրենքով նախատեսված կարգով փաստված անվիճելի հանգամանք, ապա **իրավաչափ չէ նշանակված պարժի փոխարինմամբ դրա առավել խստացումը**, ինչին գործնականում կարող է հանգեցնել վերոհիշյալ իրավակարգավորումը: Բանն այն է, որ պարժի փոխարինման նախատեսված հաշվարկի արդյունքում ստացված պակաս ժամկետով հանրային աշխատանքների փոխարեն նախատեսվում են առավել երկար ժամկետով այդպիսի աշխատանքներ (երբ փուզանքը կամ փուզանքի չվճարված մասը հանրային աշխատանքներով փոխարինելու համար կատարված հաշվարկի արդյունքում ստացվել է պակաս, քան երկու հարյուր յոթանասուն ժամը), այսինքն՝ արդյունքում խախտվում է նախկին եւ փոխարինված պարժատեսակների միջեւ համամասնությունը, անհիմն վարթարացվում է այն անձի վիճակը, որը հնարավորություն չի ունեցել վճարելու փուզանքը, եւ երբ առկա չեն այդպիսի խստացման իրավական ընդհանուր (քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված) հիմքեր (դիտարկություն կամ այլ հանգամանքներ): Արդյունքում՝ անձը (դատապարտյալը) գործնականում գրկվում է ՆՏ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իր իրավունքի իրացման հնարավորությունից: Այսպիսով, սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ **ՆՏ քրեական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 4-րդ մասի նորմերը բովանդակում են իրավակարգավորիչ անհամաչափ միջոցներ՝ պարժի խստացում (դատապարտյալ անձի վիճակի անհիմն վարթա-**

րացում) այն դեպքում, երբ առկա չէ դրա կիրառման իրավաչափ հիմքը, եւ այդպիսի խստացման բացակայություն՝ իրավական համապատասխան հիմքերի (դիտավորության) հնարավոր առկայության դեպքերում:

6. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ որոշակի հստակ իրավապայման է նախատեսված հանրային աշխատանքները՝ որպես պարտադրական, հարկադրանքի այլ միջոցներով փոխարինելու դեպքում: Մասնավորապես, օրենսգրքի 54-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ հանրային աշխատանքների չկրած մասը դատարանը փոխարինում է կալանքով կամ որոշակի ժամկետով ազատագրկմամբ, երբ **դատապարտյալը հանրային աշխատանքների կատարումից չարամտորեն խուսափում է:** Այսինքն, չարամտությունը՝ որպես քրեորեն դատապարտելի սուբյեկտիվ գործոն եւ հասարակական առավել վրանգավոր երեւույթ, օբյեկտիվորեն հանգեցնում է փոխարինվող պարտի խստացմանը (ազատագրկման հետ կապված պարտի փոխարինմանն ու կիրառմանը), հետեւաբար՝ նաեւ իրավակարգավորման արդյունավետ միջոցի գործադրմանը: Դրանով նպատակ է հետապնդվում վերականգնել սոցիալական արդարությունը, ուղղել պարտի ենթարկված անձին, կանխել հանցագործությունները, այսինքն՝ երաշխավորել սահմանադրական կարգի հիմունքների պահպանումը:

Ներելաբար, սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ իրավական հետեւանքի առումով օրենսդիրը վերոհիշյալ դեպքում պահպանել է հետապնդվող նպատակի եւ դրան հասնելու իրավական միջոցների համարժեքության սկզբունքը:

Գնահատելով վերոհիշյալ իրավակարգավորումը պարտի անխուսափելիության, պատասխանատվության եւ անհատականացման սկզբունքների իրավաչափ կիրառման, ինչպես նաեւ պարտի վրանգարի փոխարինելու ինստիտուտի արդյունավետության եւ մարդու իրավունքների պաշտպանությունը երաշխավորելու եւ իրավունքի գերակայության ապահովվածության տեսանկյուններից՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ քննության առարկա օրենսգրքի 54-րդ հոդվածի 5-րդ մասի նորմերով առկա են բավարար երաշխիքներ ինչպես պարտի արդյունավետ եւ ՆՏ Սահմանադրության 14-րդ հոդվածում, 14.1-րդ հոդվածի առաջին մասում, 16-րդ եւ այլ հոդվածներում ամրագրված սկզբունքներին համապատասխան կիրառման, այնպես էլ ՆՏ Սահմանադրության 18-րդ եւ 19-րդ հոդվածներին եւ 20-րդ հոդվածի երրորդ մասին համապատասխան անձի իրավունքների դատական պաշտպանության ապահովման համար, ինչը լիարժեք երաշխավորված չէ օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 4-րդ

մասում նախատեսված իրավակարգավորման շրջանակներում:

Միջազգային պրակտիկան վկայում է, որ վեճի առարկա իրավակարգավորումներին տրված օրենսդրական լուծումներն ունեն թե՛ ընդհանրություններ եւ թե՛ որոշակի առանձնահատկություններ: Տիմնականում դրանք հանգում են հետելյալին.

ա/ երկրների գերակշիռ մասում փարբերակում է դրվում փուզանքը չվճարելու անհնարինության եւ դրանից չարամտորեն խուսափելու դեպքում պարժարեսակի փոխարինման ինստիտուտի կիրառման հարցերում,

բ/ ազարազրկումը համարվում է այն ծայրահեղ միջոցը, երբ անձը չարամտորեն խուսափում է վճարել փուզանքը կամ կարարել հանրային /ուղղիչ, սոցիալապես օգրակար/ աշխարանք,

գ/ ազարազրկումը որոշակի հարաբերակցության մեջ է դրվում չվճարված փուզանքի չափից կամ չկարարած հանրային աշխարանքից:

Առանձնահատկությունները հանգում են հետելյալին.

ա/ երկրների գգալի մասում չվճարված փուզանքին համամասնորեն /անկախ չվճարման հանգամանքներից / նախարեսվում է ազարազրկում.

բ/ փուզանքը հանրային աշխարանքով կամ ազարազրկմամբ փոխարինելու հարցը լուծվում է միաժամանակ՝ փուզանքը չվճարելու հանգամանքի հետ կապված:

Ելնելով միջազգային փորձի վերոհիշյալ ընդհանրացումներից՝ սահմանադրական դարարանը գրնում է, որ ՏՏ քրեսական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի՝ սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումներում խնդրին տրվել է փուլային լուծում, նախ՝ փուզանքը միայն հանրային աշխարանքով փոխարինում՝ փուզանքի չվճարման անհնարինության դեպքում, եւ հանրային աշխարանքն ազարազրկմամբ փոխարինում՝ այդ աշխարանքից չարամտորեն խուսափելու դեպքում: Տետեսարար, սահմանադրական դարարանն անհրաժեշտ է համարում պարժարեսակի փոխարինման ինստիտուտի օրենսդրական կարգավորումների մակարդում այդ ինստիտուտի առավել լիարժեք ու արդյունավետ գործադրման երաշխավորումը, որը կնպաստի ոչ միայն քրեսիրավական ներգործության, այլեւ սահմանադրական կարգի եւ անձանց իրավունքների ու ազարությունների իրավական պաշտպանության միջոցների կարարելագործմանը:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ դեկավարվելով Տայասրանի Տանրապետության Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետով, 101-րդ հոդ-

վածի 1-ին մասի 8-րդ կետով, 102-րդ հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 68-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 4-րդ մասն այնքանով, որքանով փուզանքը կամ փուզանքի չվճարված մասը հանրային աշխատանքներով փոխարինելու համար կատարված հաշվարկի արդյունքում համարժեքորեն չի երաշխավորում երկու հարյուր յոթանասուն ժամից պակաս փութոթյամբ հանրային աշխատանքների կիրառման իրավական հնարավորություն այն անձանց նկատմամբ, որոնք չունեն փուզանքը վճարելու հնարավորություն՝ արգելափակելով նրանց իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքի իրացումը, ինչպես նաեւ փարբերակված մոտեցում չի դրսևորում փուզանքը վճարելու անհնարինության եւ դրանից խուսափելու հանգամանքների միջեւ, ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18-րդ հոդվածին հակասող եւ անվավեր:

2. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 54-րդ հոդվածի 5-րդ մասը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը՝ հաշվի առնելով սույն որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

3. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102-րդ հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՆՈՂ

Գ. ՆԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

23 ապրիլի 2013 թվականի
ՍԴՈ-1082